

WSOY

HEIKKI TURUNEN

NENKOSSET

Heikki
Turunen

Nenkoset

Kuokka ja kannel
III

PROOSABALLADI

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© HEIKKI TURUNEN JA WSOY 2018

ISBN 978-951-0-43419-2

PAINETTU EU:SSA

Jumalan suoma maa

*Tämä on se maa, jonka minä valalla
vannoen olen luvannut Abrahamille,
Iisakille ja Jaakobille sanoen:
”Sinun jälkeläisillesi minä annan sen.
Minä olen nyt antanut sinun omin silmin
sen nähdä, mutta sinä et sinne mene.”*

(5. MOOS. 34: 4.)

1

Sienenmuotoisista punaisista pilvistä Tyynellä merellä on vasta yhdeksän kuukautta. Maapallo kiittää avaruudessa kuin mitään ei olisi tapahtunut. Auringon kaikennäkevä, kaikkietävä jumalansilmä nousee itäisen horisontin takaa työntäen yön ja päivän rajaa Siperian taigalta länteen sitä mukaa kun Maa pyörii akselinsa ympäri. Pohjolasta se valaisee ensimmäiseksi pommitusten ja tykkitulen runteleman Vienan ja Aunuksen. Konkeloiden ja puolirungosta katkeilleiden honkien juurilla kiertelee sammaltuneita juoksuhautoja. Äänisen pohjoispäässä on metsistä paikoin jäljellä tykkitulen ja kranaatinsirpaleiden silpomia eripituisia puuntynkiä. Näreentaimet kuulanreikäisten revenneiden kuusenkantojen välissä mutkittele-

vien taisteluhautojen penkereillä ovat tuskin parin vuoden ikäisiä. Länsi-Syväriellä näkyy hirvet käyttäneen hyökkäysvaunun heinittyneitä telaketjujen jälkiä polkunaan, karhunkäpälä puukkomaisin kynsin kuopaissut muurahaispesää täysosuman hajottaman korsun raunioilla. Kollasjoen salolla, minne aseita ja ammuksia etsivät pojanrakitkaan eivät ole osanneet, maankorven joka kolot tutkiva tai vaankatse kohtaa puoliksi karikkeeseen hautautuneen ihmiskallon onton tuijotuksen. Orava kirskastelee latvasta räjähtäneessä ikihongassa, västäräkki keikuttaa pyrstöään ruostuneista piikkilankaesteistä sojottavan kannontyngän päähän laitetun haljenneen kypärän päällä kuin miettien, mitä siellä oli mahtanut tapahtua.

Kaukana korvessa käkönen kukkuu, sulhonsa suloutta ylistää.

Palamatta jääneissä Hyrsylän koristeellisissa harmaissa novgorodilaistaloissa asuu umpivenäläisiä kolhoosityöläisiä. Aikoinaan talkoilla rakennettu tsasouna näyttää joutuneen miliisien hevostalliksi ja heinäladoksi, vinoristin paikalla suipossa tornissa liehuvassa punalipussa kullankeltainen sirpin ja vasaran kuva. Juhlamenoin läntisen sivistyksen itäisimmäksi etuvartioksi vihitty kaksikerroksinen koulutalo on purettu, hirret viety muuanne. Suojeluskuntatalosta, jonka vihkiäisiin Mannerheiminkin oli pitänyt tulla, on jäljellä hiiltyneitä raunioita, betonisessa rappulaatassa metsänroskien täyttämä lapsenjalan muotoinen syvennys. Kulokon alta kiiltävistä kiväärinhylyistä päätellen poterona käytetyn Pajalan karjalantalon perunakuopan pohjalla, ruosteisen rautaromun ympäröimän sepänpajan pohjoisseinustan varjossa on vielä metsänroskaista sohjolunta.

Rauhallisena kajerruksena alkanut kuovin kertosaie jäistä vapautuneen entisen rajajärven suunnalla nopeutuu

ja kimakoituu loppua kohti hysteerisesti. Tietäneekö sekin hätääntyä asukkaiden poissaolosta ja kutsuu heitä takaisin sikäläistä kansanlaulua tapaillen.

*Loadogan meren randamil
mie ylenin briha nuori,
Siel mie paimoilaului lauloin,
miut muamo miero h suori...*

Niinikään Karjalankannaksen poltetut tai raunioille pommitetut kaupungit ja kylät uusi isäntä on asuttanut tiesmistä tuoduilla venäläisillä ja jälleenrakentanut niitä kovin innottoman oloisesti. Lumesta paljastuneilla sovhoosipel-loilla kiiltää veden täyttämiä kranaattikuoppia. Kaupunkien kaduilla liikkuu aamuvirkkua sarkapomppaista pararakasta ukkoa ja isohuivista pitkämekkoista akkaa jalkaisin tai hevostuilla, huristaa jokunen kantikas autonrämäkin. Nousevan päivän säteet valaisevat ilmapommituksissa luhistuneiden Käkisalmen kerrostalojen raunioita, mustiksi hiiltyneitä seinustoja ja myllättyjä mantuja kuin tulihelvetti olisi päättynyt eilen. Isänmaallisuudestaan kuulun Sortavalan opettajaseminaarin ja Pedri Shemeikan, suistamolaisen runonlaulajan patsaan kotikaupungissa ja punaliputetun Pyöreän tornin vartioimassa vanhassa iloisessa Viipurissa ei näytä tehdyn juuri sen enempää sodan tuhojen korjaamiseksi. Tienviitat ja liikkeiden nimikilvet ovat sentään venäjänkielisiä.

Seuraavaksi maapallon pyörimisliikkeen järkkymättömällä hitaudella etenevä valon ja pimeän raja paljastaa Viipurin läänillä, alkuperäisestä kymmenesosallaan, pienentyneen tasavallan itärajan, Kymenlaaksosta Kainuuseen ulottuvan Suomen Karjalan salokylää, kaupunkia,

kauppaloita ja pogostoita. Väellä ja voimalla jälleenrakennetuissa Lappeenrannassa, Imatralla ja Joensuussa ei taannoisen viisivuotisen pommisateen jälkiä enää huomaisikaan ellei niitä tietäisi hakea sillä silmällä. Tuhansien uudenkarheiden valkeiden puuristien loputtomat rivit hohtavat kirkkomaiden tuuheiden ikikuusien katveessa kuin luontoemo piilottelisi häpeissään idän ja lännen viimeisen voimanmittelön seurauksia.

Sitten siellä jo välkehtii hiljakkoin jäistä vapautunut laulujen Koiterekin Ilomantsin ja Pielisjärven vaaranselkiä myötäilevän, avosoiden läikittämän metsäaallokon keskellä kuin Suomen tyngän itkevä sininen silmä. Talvisodan alkupäivinä korpikenraali Raappanan käskystä poltetun Hatunkylän raunioille näkyy nousseen uudenvälkeitä maalaamattomia laatikkotaloja ja navetankömmänöitä. Nokitahraisina töröttävät rapistuneet tiilipiisit ja palomuurit helloineen niiden välissä näyttävät pystyynkuolleen mädäntyneen kylän luurangon jäänteiltä.

Egyptinkorven asutusalueelle Lieksan tukkilaiskaupalan pohjoispuolelle kaavaillusta kokonaisesta karjalaisevakkojen kylästä on pystyssä vasta lautataapeleita ja tukkikasoja kannokossa suokuusikon laidassa. Kenttäsiirkeli rullapöytineen ja voimakoneineen odottaa sahurien työpäivän alkamista. Sinne lähimmältä asutukselta johdettavan, mustaan muraan pusketun tienpohjan varsilla on hakoja ja kantojuurakoita ja omituisen valkeita ja puhtaita, kuin pestyjä suokiviä. Kuljettaja umpihaalareissa, tupakka pöllähdellen, nousee likaisenkeltaiseen katerpillariin tientekeleen päässä tervehtien kädenhujautuksella kahta sarkanuttuista parransänkistä Suojärven ukkoa, jotka hakkaavat lähettyvillä aidaksia kuivumaan posmittaen keskenään venettä muistuttavaa kielimurretta. Pintalau-

doista kyhätty tasakattoinen hökkeli näreikön reunassa lienee heidän ensikotinsa. Päivänsäteet koristavat uusien pystyaitojen aidaksissa kiiltävät pihkakellot raiskatun ja itkevän rajaseudun kultakyyneleiksi.

Korpijärven asutusalueella, parikymmentä kilometriä kauppalasta etelään, Vornansalmen itäpuolella lähellä karttoihin Hupelinrannan nimellä merkittyä metsänie-mekettä ovat sielläkin kerkeimmät evakot kyhäämässä pyöröhirsistä jonkillaista ensiasumusta itselleen ja kar-jalleen. Aamukalassa oleva tummatukkainen nuorimies sotaväen kuluneessa kesäpuserossa, komeapiirteinen ku-ten usein idän runokylän miehet, kyyköttää tupakalla ja juttelemassa sinne juuri salmen yli asemakylältä soutaneen mustan arpileukaisen paikkakuntalaisen kanssa.

– A tänpäinkös mejjän noaburikse Oinonen tulou?

– Ka *en* tiijä. Kahtelemassa vasta, sitä rypypaikkoo. Asu-
tuslautakunta tätä Pirtamon entistä mehtälaijunta ja lyp-
sinkesantoo tarjovvaa. Tiijä ies onko meikäläisestä ennee
tämmösen ravikon raivoojaksi. Kovin kivikkoissii pirut
noa pellonpohjat. Ja vasta männä viikolla Hämeenlinnan
sotasairaalasta laskivat.

– Granuatun sirpaleko ozu?

– Ei kun kuula. Ilomantsissa. Kuukausi ja kuus päivää
ennen rauhantekkoo. Theh.

– Ongo perehtä?

– Eukko ja neljä penskoo. Ei puolta vuottakaan nuorin.
Sepä se. Mitehän ne niin pienet tuolla ravikolla...? Toiselta
puolen eihän kai ne perheettömälle annakaan isänmaata.

– Nengaleh. Ensin kyrväl akkua, sid puoskille kuokalla
kakkua.

Itäisimmän maakunnan pohjoispään kahtiajakavan järven takana sodan hävitykseltä säästynyt laaja vaarapitäjä hahmottui toukokoamun kirkkautta pakenevista sumupilvistä yllättävän eloisana ja toimeliaana. Järvenpuoleiset rinteet ja tienvieret kuivuivat kasteesta höyryten auringon lämmössä kuin luomisen jäljiltä. Ilman kirkonkylällä vierekäisten talojen seinässä komeilevia kansanhuollon ja asutustoimiston nimikylttejä kulmakunnan olisi voinut luulla elävän normaaliaikoja. Tukinpäähän työntyvän sirkkelinterän kimakka iu'unta ja vasaranpauke kylien laitamilla ja vallantieltä arasti vihertävien mantujen halki takamaille johtava tientekele vaaitussäleineen kertoivat jotain uutta ja suurisuuntaista olevan tekeillä. Räkättien räksytys ja metsäkyyhkyn käheä huhuilu hiirenkorvalle joutuneessa koivikossa säästi puoliarktisiin synnyinmetsiinsä palanneiden muuttolintujen tohkeista kevätkuoroa. Kuovi, soidinteeri ja lokit ensiviikkojaan sulana lainehtivalla järvellä ja kiuru päivänsavuisessa ilmain kirkkaudessa kilpailivat elämänkiimaisen toukokonsertin kiihkeydessä. Rantakyljen metsänreunoilla kaikuivat lasten leikkihuudot ja nauru tuntuivat kuuluvan siihen. Golfhousuisia reppuselkäpoikia ja rusettipäätyttöjä olkalaukkuineen taapersi kylänraittia koululle päin. Eilisten kulopalojen haju antoi nuoren nurmen ja koivunlehden ja kynnessaroille Hovilan nokiotsaisen riihen viereen ajettujen oljenvaaleiksi kuivuneiden sontakasojen hajuun vanhankansan maakevään makuisen vivahduksen.

Äkkiä Hovilan valtaisan kivinavetan päähän ulottuvan, kallioisesta maastostaan ja pirunpelloistaan tunnetun Vasikkakorven takaa alkoi kuulua outoja ääniä: karjankello kalahteli peltisesti, raudoitettut hevosenkaviot kopsi maakiiviin. Peltiastiat rämähtelivät ja lasiastiat kilkattivat kär-

rinpyörien vieressä kivikkoiseen, paikoin vielä roudassa olevaan jankonsekaiseen savimullikkoon painuneissa kuivuneissa telaketjutraktorin jäljissä. Taustalta erottui kimakkaa naisten ja lasten leletystä.

Ketä sieltä oikein... ja mitä varten? Mäntyniemen venevalkamasta tuohinen kalakontti selässään tuleva, kanto- kasojen ja kiviröykkiöiden reunustamaa tientekelettä tal- siva kylänmies piippunysineen pysähtyi kesken askeleen, kuunteli vähän aikaa henkeään pidättäen. Karjankelloista päätellen ne eivät olleet kerjuulla, povuulla ja pitsinmyyn- nissä kulkevia mustilaisiakaan. Totuus paljastui vasta kun tienmutkasta metsäniemekkeen takaa kiertyi esiin sodan- aikaisista lehtikuvista tuttu näky: liinaharjaisen suomenhe- vosen vetämät huonekaluilla, taloustavaroilla ja ryysy- ja astialaatioilla lastatut rattaat perässään pitkään tien päällä olleiden kiireettömyydellä vaeltava ruskeakylkisten kyyt- tölehmiä ja eri-ikäisten ja kokoisten valkolaisten matkue. Ohjakset käsissään hevospelien perässä kulkevan pitkän saapashousuisen roikaleen kihartuva tukka vain kiilsi päi- vänpaisteessa sinisenmustana. Taaimmaisat kulkijat, kaksi pitkämekkoista huivinaista ja keskenkasvuinen tytönhui- tukka näkyivät himmeinä hahmoina poudankuivasta tien- pohjasta auringonpaisteeseen nousseesta pölystä.

Kalaukko, Kokon Raine, enemmän savotalla kuin maa- tilkustaan elävä miehenvermi, hymähteli puoliääneen: siirtoväkeä, kreikanuskoisia, Neuvostoliitolle luovutetusta Itä-Karjalasta venäläisten suurhyökkäyskesänä paenneita evakkoja, suomen ja venäjän sekaista kielimurretta pos- mittavia puoliryssiä. Olisihan hänen pitänyt arvata. Leh- det kirjoittivat sadoista siirtolaisperheistä, jotka oli määrä sijoittaa lähiaikoina sinnekin perustetuille asutusalueille. Kirkolle niitä oli tullutkin talvella ja kevään aikana kym-

menittäin, Rataman takamaille vasta muutamia, Vuolammit ja Nekkokset Vuokkolahteen, Tammivuoret, Rantalehto, Vabeikko ja Hevos-Murto, Kajoksiset ja Maksimoffit Selkolantien tuntumaan – ja nyt nämä, ilmeiset Hovilalta pakkolunastetulle Männikkölän entiselle pika-asutustilalle menijät, keitä sitten mahtoivat ollakin sukujaan. Sorminiemeen perheineen asettunut Voitto Kärkihän oli asutettavia rintamamiehiä, paikallisia. Ja se oli vasta alkua, mikäli lehtiä oli uskominen: lisää siirtoväkeä sotainvalideja ja perheellisiä asemiehiä oli tulviva pitäjään päivittäin sitä mukaa kun maanlunastuslautakunta ehti muodostaa asutustiloja ja asukkaantolautakunta ohjata niille asukkaat.

Satakilometrinen Pielinen oli suojellut heitä Puna-Venäjän vihoilta kaikkia hyökkäysvaunuesteitä tehokkaammin, Raine mietti paarustaessaan äänekestä kulkuetta vastaan tuohikontti olkapäällä yhdestä viilekkeestä. Mutta kahden verenvispauksen jälkiseuraukset he olivat tunteva nahoissaan sitä raskaammin. Tuttu ja sopuisa, karuudessaankin tunnelmallinen iloinen maelämä samaa kirkkoa käyvien samajumalaisten, samaa savokarjalaa puhuvien ja ajattelevien ihmisten kesken oli mennyttä kalua. Edessä valtion määräämä yhteiselo mustilaisen oloisten ärsyttävän näkyisien puolislaavien kanssa.

*Laps olen keyhän tsoman Karjalan,
hos nyt mieron muada vajellan,
Siel muamo liekutti miun kehtoain,
da pajot Loadogan mie kuulla sain...*

Se erottui selvästi muuttokaravaanin äänistä ja räkättien räksytyksestä, tuntuen kuovin ja töyhtöhyypän säestämältä tytönääniseltä vastaukselta kyyhkyn huhuilemaan

kysymykseen. Rainen ja taivaalta katsovan jumalansilmän lisäksi sen kuuli joku – tai jokin – ryteikköisessä metsänreunassa kivenheitto Hovilan riihestä järvelle päin: pieni likainen käsi mustin kynnenalusin taivutti havunoksa sivuun. Aukkoon ilmestyvästä jotenkin vinosta lapsennaamasta katsovat oudon vaaleat, kuin savun sumentamat silmät tähysivät lehvästön aukosta laulun suuntaan. Todettuaan laulajan hevospelejä seuraavan karjajonon perässä parin naisen ja muutamien kouluikäisten lasten perässä hypähteleväksi, aamuauringon häikäisevässä vastavalossa läpikuultavan hennolta näyttäväksi lettipäätetyksi hän otti ryysyistään pajupillin ja alkoi puhallella siitä hentoja hui-luääniä ihaileva katse savunharmaissa peikonsilmissään. Pitkätukkainen paljasjalkainen olento kuin luonnonhenki lian ja kevätahavan pinttämin naamoin ja suipoin hörökorvin – ehkä korven luolissa asuva susiemän ruokkima villilapsi. Tai fauni.

*Kui tyyni konza oli pinda vein,
mie kuulin sen kui soinnut kandelein,
Kons' myrsky sai, löi uallot randoihin,
mie niidä pelkäsin da rakastin,
Sinne, sinne kaibuan ain,
mis mie kerran kehdon sain,
pois tiäldä kaibuan kodih Karjalaan...*

Vähitellen se hiljeni ja hukkui tuulen suhinaan ja lintujen kevätkuoroon. Matkueen kadottua Sorminiemen risteyksessä kallioisen metsäniemekkeen taakse karjankellojen peltinen kalahtelukin lakkasi kuulumasta, kaikki oli kuin ennen. Ehkä se oli ollut samallaista tietoisuuden aamuhämärään havahtuneen lapsen valveunta kuin selittämätön

musiikki, mitä hän oli kuullut hopeakimalteiselta soke-
rijauholta näyttäneistä yläpilvistä ollessaan Kujoskallion
aarreluolaa etsimässä. Tai sitten hän oli yhdistänyt sen
rintamalta entistä epäluuloisempaan palannutta invali-
di-isää itkeneen äidin uneen, missä sankarikalmistossa
kirkkomaan havunoksan alla makaava Tauno-eno oli
laulannut sille enkelikuoron mukana 'Suloisessa Suomes-
samme oisko maata armaampaa.'

Vähän myöhemmin Kujoskallion mökissä aamutui-
maan kylässä istua lupsottava kyläneukko näki ikkunasta
takkutukkaisen pikkupojan pinttelevän kärritietä rannalle
mustat jalkapohjat ja veritihkuiset varsiksensaapaskintut
vilkkuen. – Häjynkö peikopuntus se täällä puhaltu jalak-
selle? Niitä siirtolaisryssiikö lie, on niin paskanen, eikä
kenkii kopussa...?

Kujoskallion vanhaemäntä taivutti verhoa sivummalle.
– Ei kun Huilupoekahan tämä näkyy olevan.

– Juuttaanko huilupoeka?

– No Havusen Silvo. Sanotaan Huilupojaksi. Jokapai-
kassa pajupillii ulluuttaa, tai karhunputkee. Heinänlehel-
läkkii kehno soittaa. Pannoo tälleen peikalonsärvien väliin
ja puhaltaa. Korvat on särkyä.

– Mitä vasten, sensortin höpelö tietysti?

– Ei. Viisaampi kun myö. Soittaa vain semmosille
asioille, mistä se tykkää. Opettaja Tirkkonen sano jotta
ukkojumala lähettännä sen tänne, jotta myökii maaämmän
tallukkaat nähtäisiin mikä maalimassa on kaunista mikä
rumaa, mikä hyvää mikä paha. No otahan Lyyli poikkeen,
ota, elä kato vähyyttä ja juo paljaaltaan.

– – –

Kaikki evakot, niin Karjalan runomailta kuin he olivat,
eivät suinkaan kuuluttaneet laulamalla saapumistaan sijoi-

tuskylsiinsä. Hevospeleillä liikkuvat ja estottomat, korotetu-
tuin äänin ja vihaisilta vaikuttavin ilmein omaa kielimur-
rettaan toimittavat kulkijat tiepölyn ja ulkoilmaelämän
tumentamine naamoineen ja pitkämekkoisine naisineen
yhdistettiin tien päällä asuviin mustilaisiin vähemmällä-
kin. Myös Silvon kaltaisia synnytyksessä hapenpuutteesta
kärsineitä, omituiseksi jääneitä poikia oli harvemmillä
tienvarsilla toivottamassa heidät pajuhuiluin tervetulleiksi.
Muutoin osapuilleen kerrotulla tavalla, muuttokuorman
jäljessä kulkevana eripituisina eläinten ja ihmisten jonoina
maataloussiirtolaiset ja rintamamiehet perheineen ilmes-
tyivät kyläläisten töllisteltäviksi kaikkialla, mistä valtio oli
antanut heille maapalan kodin ahioksi.

Järviseudulla heitä tosin nähtiin matkaamassa kylän
takamaille veneellä jokia pitkin tai järvenlahtien tai ka-
peikoiden yli. Niin Korpijärven asutusalueellakin Lieksan
puolella järveä, jonne tuli sijoitettaman kymmeniä suo-
järveläisperheitä lähinnä Suojärven vanhalta pogostalta
Varpakylästä, Moisseinvaaralta, Turhanvaaralta ja Iivilästä:
muiden muassa Norppia, Bogdanoveja, Primettoja, Sii-
kasia, Maroja, Koukkusia, Harjusia, Hamuttoja, Mitrosia,
Kanasia, Konosia, Jemisiä, Tähkäsiä, väkeä, missä oli pal-
jon järventakaiseen naapuripitäjään sijoitettujen hyrsylän-
mutkalaisten sukulaisia ja ystäviä. Asuipa asemakylällä
jokunen hyrsyläläinenkin, isämme pääserkun Vesikiven
Einon kanssa avioitunut Tumanoffin Julia, minkä tiimoilta
jyrkkää kaarretta kylänraitissa heidän rintamamiestalonsa
kohdalla sanottiin Hyrsylän mutkaksi. Korpijärven postin-
kantajan, Peiposen Onnin – sirkkelisahureina tunnettujen
Suojärven Iivilän Peipos-veljesten vanhin – mukaan Vesi-
kivelle menevässä kirjepostissakin luki osoitteen paikalla
monesti 'Hyrsylän mutka'.

Vesitse Vornansalmen yli heidän naapureikseen oli aikanaan muuttava myös allekirjoittaneen seitsenhenkisen joukko. Kronikka on seuraileva ohessa hiukan senkin vaiheita, vaikka se saattaa tuntua vanhan kertaamiselta. Olihan heidän joukossa kasvamassa yksi evakkojen ja paikallisten yhteiselon alun silminnäkijöistä ja heidän tarinansa kertojista.

Kuten muistanette, invalidi-isämme ja talvisodan alla syntynyt isovelji taluttivat Rikuna-nimisen valkean lapinlehmän ja sen vasikan sinne maitse Vornansalmen ympäri. Sota-aikana ja heti sen jälkeen syntyneet neljä lasta äitimme souti huonekaluilla ja muilla muuttotavaroilla lastatulla veneellä asemakylältä sen takamailla sijaitsevalle kylmälle tilalle yli kaksi kilometriä leveän salmen yli. Kokassa haukkuvan mustan koiran ja airoissa istuvan äidin lisäksi veneen pohjalle ryysylaatikoiden ja huonekalujen sekaan vangitut kaksi nuorimmaista, vajaan kolmen ikäinen Heino ja vuotta nuorempi Kimmo pitivät huolen, ettei siitäkään majanmuuttajien joukkiosta ääntä puuttunut. Me teimme sen itkemällä suut selällään, kun hukkumistamme pelkäävä äiti ei antanut nousta katsomaan, missä oikein olimme ja minne matkalla – äiti nauramalla hölmöydellemme ja kieltelemällä meitä yhtenä hievahtamasta paikoiltamme.

Kun ei muuta, niin kaiku kiiri juhannuksenkesän auringon alla kipinöivällä järvenselällä äidin kailottaessa laulujaan – ettei häntä olisi itkettänyt muuttaminen unelmiensa Tampereen sijaan siirtoväen naapuriksi korpeen maapaikkaa raivaamaan ja rakentamaan.

*Tähtinen taivas ja kuutamoyö
tienviittana kulkurin on*

*Jos liiaksi matkalla kiristää vyö
niin poikkean taas talohon
Siks mieluummin maantiellä tanssin,
kun metsien humina se soi
Tuon kultaisen kulkurinvalssin,
tule kanssani poika ohoi...*

2

Maareformin myötä oli pohjanperillä alkanut aika, mikä tuskin oli pälkähtänyt evakkojen ja asemiesten asuttamiseksi säädetyn maanhankintalain hyvässä uskossa toimineen idealistisen laatijan päähän: kun Hirošiman ja Nagasakin katastrofien säikäyttämänä uuteen aikaan heränneellä mannermaalla väki jo rynni maalta kaupunkeihin työn, kevyemmän elämän ja paremman toimeentulon houkuttelemana ja hiukan muodinkin vaatimuksesta, Suomenlahden pohjoispuolella muuttovirtojen pääsuunta oli päinvastainen. Viisaudessaan sodan tuhoilta välttyneen Ruotsin jo naulatessa lautoja alkaneen kaupungistumisen myötä autioiksi jääneiden maatalojensa ikkunoihin sen vähemmän viisaassa itänaapurissa pelto- ja metsämaa ja luonnonmukainen nöyrä elämänmuoto nousivat arvoon arvaamattomaan.

Sydänmaille suunnistavat monenkirjavat äänekkiät hevos- ja karjakaravaanit olivat näkyvin ja kuuluvin, vaan ei ainoa merkki tuosta maahenkisyydessään takaperoisesta, maailmalla hymyjäkin ja säälitteleviä päänpudistuksia aiheuttaneesta kehityssuunnasta ainoassa saksalaisten rinnalla Neuvostoliittoa ja länsiliittoutuneita vastaan soti-neessa pohjoismaassa. Sitä kuvasti myös itäisten korpimaa-

kuntien kaupungeissa, kauppaloissa, kirkonkylissä ja taa-
jäväkisissä yhdyskunnissa asuvien ammatinharjoittajien ja
palkansaaajien hinku pidentyvin kevätilloin ja sunnuntaisin
lähimetsiin purouitoille, halontekoon tai propsinkuorin-
taan. Kuin pihkanraikas, perisuomalainen tukkilaiselämä
olisi tullut äkkiä muotiin, paikkakunnan herrasväkeä,
nuoria kotirouvia ja konttoristineitokaisia, jopa oppikou-
lulaisia ja happamia vanhojapiikoja nähtiin sotakorvausten
tiimoilta avautuneiden salotyömaiden laaneilla kohisevin
huhti-illoin propseja kuorimassa. Vuolupukin päälle lai-
tettua oksikasta latvapropsia parkaten tulvivalta salojoelta
kantaville rentojen uittolaisten lemmenkutsuille hymyilevä
nuori nainen hiihtohousuineen, monojen päälle käännet-
tyine rannukkaine villasukanvarsineen ja kuumennetulla
piippausraudalla kiharrutettuine kutreineen olisi käynyt
jälleenrakennusajan Suomen tunnuskuva.

*Me tulemme taas, sinä tyttöni hoi,
laulu virralla soi ja se soi ja se soi
Me tulemme taas kaiku viestiä toi,
me tulemme, tulemme taas...*

Yhtäläilla kuin lisätienestit ja parempien työsuoritusten
toivossa savottalaisille jaettavat, kahvia, sokeria, lihasäilyk-
keitä ja tupakkaa sisältävät 'tehopakkaukset', heitä lienee
vetänyt sinne tiesmistä juontava ikävä luonnon helmaan.
Ehkä vaistomainen vastenmielisyys orastavaa kaupungis-
tumiskehitystä kohtaan ajoi luonnostaan pohjolan savi-
varpaisinta kansaa mahdollisimman kauas asuinpaikkaa
ja ammattia etsivistä rintamasotilaista ja muusta maatto-
masta köyhälistöstä hyötyneiden autoistuvien liikepaikko-
jen hälystä ja ihmisvilinästä. Hämärä verenkuiske kutsui

lapsiaan sinne, missä päivä paistoi rauhoittavasti suhisevan havukon rintaan, sulavan lumen hajuun sekoittui pihka-puun, tervassavun ja kanervaisten ensipälvien hajua. Tai sitten painajaisissaan yhä pommisuojassa lapsi sylissä kykkien hälytys sireenien ulinaa ja idästä lähestyvien lentueiden vertahyytävää jylyä kuunteleva suomalaissielu vain halusi paeta metsien huminaan haavojaan nuolemaan ja häpeämään hurahtamistaan Mannerheimin lietsomassa Itä-Karjalan vapautusinnossaan Hitlerin Saksan kelkkaan Suur-Suomen kuva silmissään.

Kirjoittipa eräs tunnettu kolumnisti *Karjalaisen* pääkirjoitussivulla pohjanperille levinneestä uusroussealaisuudestakin. Suur-Suomi-kompleksissaan Natsi-Saksaan turvannut, näköistään ihmisystävällisempi ja herkkätuntoisempi kansa muka palasi luontoon häpeämään ja suunnittelemaan rauhaa rakastavalle jumaliselle Saarijärven Paavon luonnolle sopivaa tapaa ryömiä korpiensa pimennoista takaisin maailmankartalle, jonne Paavo Nurmi oli sen juossut, Sibelius säveltänyt ja lumipukuinen talvisodan suomalaissoturi, piippalakkisen vihollisen kammoma 'valkoinen kuolema' taistellut. Samaan hengenvetoon Topeliuksensa ja Runeberginsa lukenut pakinaseppo esitti myös oman yhtälönsä isänmaansa nimen synnystä: Suomi – suoma, Jumalan suoma maa.

Kaikenkaikkiaan salokoskien kohinaan hukkuva uitolaisten jylhä kuorolaulu heistä laaneilla uneksivalle työtölle sodan raunioista nousevan raikkaan maelämän keväässä jäi kansakunnan muistiin silloisen Suomen ajansävelenä.

*Me tulemme taas kun on valtoimet veet
kun on voitettu hanki ja jää,*

*kun on lämpöiset tuulet maan valloittaneet,
kun Suomessa taas kevään sää...*

Maakunnan ensimmäiset työnvälitystoimistot olivat käytännössä metsä- ja uittotöiden välitystoimistoja. Idän salopitäjissä yksin sahatavarassa vaadittujen sotakorvausten tiimoilta avautuneita salosavotoita oli niin paljon, eikä muita töitä korvausten maksuuntulon ja huutavimman rakennustarvikepuolan aikaan ollut tarjolla riittävästi. Yksi niistä oli aloittanut toimintansa Juuassa, laajassa ja väkevässä yli kymmentuhannen asukkaan maapitäjässä Savon ja Kainuun rajamailla. Pian sinne alkoi lappaa punakkaa reppuselkäistä metsien miestä kaikkialta Ylä-Karjalasta tukkitöitä, puunajoja ja purouittoja kyselemään. Sekatyömiesten, parilehmäisten mökkiläisten ja pienviljelijöiden joukossa oli paljon uusien asutustilojen isäntiä ja aikamiespoikia, jotka mieluilivat siellä roilottaville jättimäisille salotyömaille. Hallintasopimuksen edellyttämät rakennustyöt ja raivut kotipaikalla kun olivat talvella jäissä ja raha erityiseen tarpeeseen tilanteessa, missä koko elämä oli aloitettava alusta.

Vanhassa puutalossa kirkonkylällä toimivassa toimistossa ei istumapaikat riittäneet alkuunkaan siellä aamusta iltaan asiansa käsittelyä jonottaville työttömien joukoille. Ankarasti ahavoituneita parransänkisiä tupakkamiehiä, paatunein ilmein ja reuhottavin villapaidankauluksin istuksi toimiston lattialla ja eteisessä eväitään särpimässä, kortilla tai tupakalla tai muuten vaan laapotinkantaa kääntämässä. Naurunrähäkän ja äänekkään väittelyn seasta saattoi kuulua heinillä ja oljilla lastatuilla hevospeleillä matkojen takaa tulleen pöllintekijän jyrisevää kuorsausta. Saipa karvahattupäin ja holkkitupakka hampaissa leipäänsä

tienaava työnvälittäjä, työvoimapiirin paikallispäällikkö Ikonen, yksi haastateltavistamme, kiskoa asiapapereita pöytänsä reunalla kessusätkää käärivän vitsinvääntäjän armeliaasti kallistuvan ratsupaikkaisen pihkaperseen alta. Mutta hauskaa oli, kaikki ihmeen leikkisiä ja vapautuneita ollakseen pyrkimässä puunajoon tai tukinkaatoon – metristen hankien aikaan raskaimpiin mahdollisiin töihin ojan-kaivun ja pellonraivuun ohella: yksi kun kertoi reippaan, yleensä kaksimielisen jutun, toinen pani paremmaksi. Ja taas remahti nauru, savokarjalaan sekoittuva aunuksenkarjala venäjänkuuloisine liudennuksineen ja suhuäänteineen antoi kessunsavusta hämmöttäviin, hevoselle ja rekitervalle ja pihkarukkasille lemahtavaan toimistoon liki universaalin ja silti suomalaiskansallisen tunnelman. Tämän luonnonläheisen terveperäisen joukon olemassaolon jatkuvuutta uhkaavaa, yllättävän nopeasti Korpi-Suomeakin nykyai-kaistavaa modernisaatiota pelkäävä, puolihullun isännän pieksemästä huutolaispojasta tukkipäälliköksi kuontunut Ikonen aavisteli, että tulisi kaipaamaan loppuikänsä näitä väkevätunnelmaisia hetkiä, tätä aikaa.

Rinnan savottakonkareiden kanssa sinne änkesi saloille hinkuavaa herrasväkeä ja virastojen ja kauppojen henkilökuntaa. Kerran sinne kapsahti joku likaisesta puvuntakista ja ruttuisesta kravatista huolimatta epämääräisellä tavalla herrahtava, itsensä siirtokarjalaiseksi opettajaksi esitelty pienenlätä keski-ikäinen mies kyselemään mahdollisuuksia päästä kevään tullen kuorintoihin tai uitoille Ruokosen ja Panjan ikikorvessa avautuneelle salotyömaalle. Mulkosilmäinen verestävä koirrankatse päin virnuilevia tukkijät-kiä oli omituisen vetoava:

– Jokaisen kynnellekykenevän tulee tehdä kaikkensa, että ryssälle luovutetusta Viipurin läänistä länteen eva-

kuoidulle puolelle miljoonalle karjalaiselle maata ja uuden kodin luvannut Suomi-poloinen selviytyisi polttoainepulasta ja sotaveloista ja säilyttäisi itsenäisyytensä. Jonka savottaladuilla ja metsästysretkillä venäläisiä paremmiksi hiihtäjiksi ja pyssymiehiksi kasvaneet salonpojat Summassa, Kollasjoella ja Raatteen tiellä pelastivat.

– Eiköhän niitä hommia jostain järjesty, vaikka tuotakin ikäpuolta näyttäisi kertyneen. Yksin tässä työvoimapiirissä on tarjolla seittemän tuhatta erilaista mettätöyöpaiikkaa, Ikonen, mustilaisen hevosen selän näköisen pöytänsä takana, sanoi vilkuillen lempein hymyin luisuharteista pihtikinttuista työnhakijaa ja tämän naisellisen pieniä ja pehmeitä käsiä. Hän vaihtoi totisia katseita tämän takana virnottavien karhunkouraisten tukinkaatajien kanssa. – Niin jottako kaupunkilaispojilla ei... öö katotaanpas papereista sitä herran nimipuolta... niin, *Pajurannan* mielestä ei ole piikalikan pillunkarvan verran tekoa itsenäisyyden pelastamisessa, vaan se oli teijän maalaiskorstojen ansiota?

– Oli toki, joskin vain saman verran kuin Suomen kansassa on kaupunkilaisia maaseudulla asuviin verrattuna. Eli vajaa yksikolmasosa, ei täyttä kolmeakymmentä prosenttia, pikkumies sanoi kirjasuomeksi, jossa kuitenkin oli itäkarjalaisille tyypillinen laulunomaisesti sointuva nuotti. – Yli kolme neljäsosaa suomalaisistahan elää maalla, maasta, metsästä ja karjasta. Mistä seuraa että seitsemänkymmentä prosenttia niinsanotuista suurista ikäluokistakin on syntynyt ja syntyy vastedeskin maaseudun savusaunoissa. Ja hyvä niin. Jo viime vuonna syntyneet satakunta tuhatta uutta suomalaista – sama luku muuten minkä menetimme kansalaisia talvi- ja jatkosodassa – riittävät maaseudun suuren tulevaisuuden takeiksi. Ja liseä tulou. Tänä vuonna syntyvyys lienee vielä suurempi, passibo tänne sijoitettu-

Nenkoset
Evakkoeepoksen kolmas itsenäinen romaani

HEIKKI TURUNEN

”Ne on niitä nenkossii.”

PAETESSAAN ITÄ-KARJALASSA riehuneen sodan jaloista Suomeen karjalaisevakot joutuvat sopeutumaan täysin erilaiseen kulttuuriin, suomenkieleen, luterilaiseen Suomeen. Omalla tavallaan he ovat maahanmuuttajia, turvapaikanhakijoita. Ennakkoluulot ja ristiriidat kansaryhmien välillä johtavat tappeluihin, veritekoihin ja itsemurhiin.

Nenkoset on Heikki Turusen evakkoeepoksen kolmas itsenäinen romaani. Siinä Manja Pelagea, hartaista hartain ortodoksi ja Kristuksen morsian koettaa selviytyä elämälle sopeutumisvaikeuksista ja nuoruudenrakkautensa ikävästä huolimatta. Hän kaipaa takaisin ainoaan ja oikeaan Karjalaan. Vaikka Manja pääsee sijoituskuntansa suurimpiin kuuluvan talon miniäksi, hänenkään kohdalla uusi elämä valtaväestön keskuudessa ei onnistu uhreitta ja puhtain paperein.

’Nenkonen’ on lempinimi, jota paikkakuntalaiset käyttivät siirtolaisnaapureistaan Pielisjärvellä, Juuassa ja Valtimolla.

